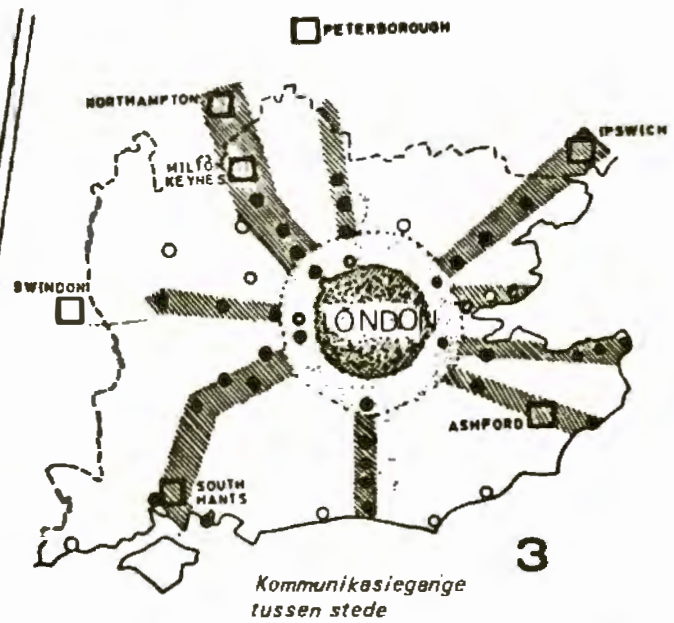
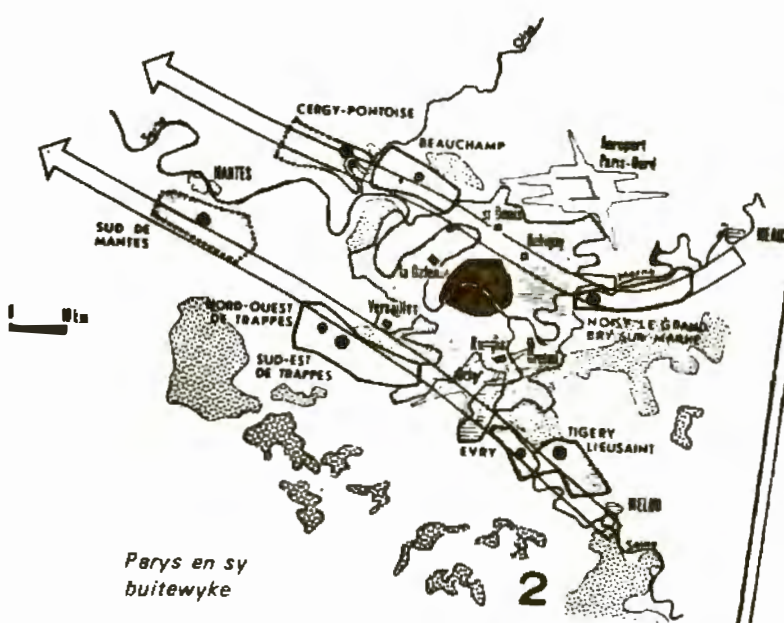

NUWE UITDAGINGS AAN DIE BEPLANNER

Aan: Tydskrif vir Streekbeplanning,
 Posbus 2121,
 STELLENBOSCH 7600

Ingeslote hierby R1,50 as inskrywingsgeld op die Tydskrif vir twee uitgawes in 1977.

Naam

Adres

NUWE UITDAGINGS AAN DIE BEPLANNER

deur

PROF. O. PAGE

1. DIE ONTOEREIKENHEID VAN STREEKVERSLAE

Sogenaamde streekbeplanning word deur talle persone en instansies uitgevoer teen geweldige koste aan mannekrag en staatsfondse. Dit blyk egter uit waarneming dat meeste van die verslae wat spruit uit hierdie opnames in die rakke beland van akademici en amptenare waar hulle vergete raak sonder om werklik enige bydrae te lewer tot die ontwikkelingsproses. In hierdie era van oorweldigende papierwerk dra hulle net verder by tot papierbesoedeling deur onverteerbare en nuttelose statistiek.

Hierdie situasie laat twee vrae ontstaan. Is daar enersyds enige realisme in die benadering van die beplanningsnavorsing tot sy funksie? Vir die antwoord hierop moet veral streekbeplanning opnuut geëvalueer word as 'n deel van die proses van beplanning vir die totale spektrum van ontwikkeling. Is daar andersyds die nodige skakeling tussen streekbeplanners en die opdraggewende liggame wat die infrastruktuur en ander vereiste projekte moet hanteer en finansier? Tot dusverre het die beplanner verwyderd gestaan van die staatsdepartemente soos Waterwese, die Provinsiale departemente waaronder Onderwys, Gesondheidsdienste en ander en ook die nutsmaatskappye soos Etkom.

Streekbeplanning het reeds ver gekom met die konseptualisering van sosio-ekonomiese streke, sentrale plekke in streekverband, beplanningsorganisasie en ander leerstellings wat al vaagweg begin realiteit kry in die Nasionale Fisiese Ontwikkelingsplan. Die tyd is nou egter ryp om 'n sprong verder te vorder en dit geld groter realiteit wat betref die werklike aanvaarding en uitvoering van skemas en die nouer skakeling met die betrokke owerhede.

2. 'N NUWE REALITEIT VIR STADS- EN STREEKBEPLANNERS

2.1 Die proses van verstedeliking

Ter illustrasie van die eerste probleem, nl. die gebrek aan 'n realisme in die benadering kan gekyk word na die totale veld van ontwikkeling en gepaardgaande beplanningsaksies wat daarby pas in historiese perspektief.

Figuur 1 toon die spektrum van ontwikkeling soos dit vandag in Suid-Afrika voorkom tussen, sê, sommige Bantoeuasië aan die een uiterste en die hoogsgekonsentreerde metropool aan die Witwatersrand aan die ander uiterste. By geen stadium kan streekbeplanning losgemaak word van of nasionale beplanning of stadsbeplanning nie. Te dikwels word streekbeplanning en stadsbeplanning in twee aparte kompartemente geplaas.

Die proses van verstedeliking neem reeds 'n aanvang in die heel eerste fase. Die meer gevorderde tussenfase van verstedeliking en uitstyging van streekdorpe is waarskynlik die meer algemene situasie in Suid-Afrika waarop streekbeplanning tot nou toe gekonsentreer het tot uitsluiting van die ander ontwikkelingssterreine.

Soos getoon in die figuur verander die ontwikkelingsbeleid nie slegs in chronologiese sekwenste saam met die skaal van verstedeliking nie maar ook die finansieringsbronne vanuit die nasionale vlak deur die regionale liggame tot by die private sektor.

Behalwe op die munisipale vlak lyk dit nie of daar, behelwe

in die staatsdiens, vir die beplanner 'n duidelike omskrewe professionele rol uitgekristalliseer het nie.

2.2 Skakeling tussen beplanner en uitvoerder

Normaalweg tree die professionele beplanner op binne 'n duidelike statutêre raamwerk van voorskrifte. Ontwerpe van nuwe dorpe word byvoorbeeld voorgelê aan die munisipaliteit vir kommentaare deursending na die Direkteur van Plaaslike Bestuur vir prosessering en uiteindelik word die voorlegging in een of ander vorm aanvaar en op die grond tot realiteit uitgevoer.

Dieselfde geld ook vir dorpsaantlegskemas en ander take waaronder stedelike hernuwing en behuisingsskemas. Deurgaans is daar ook 'n realisme tussen ontwerp, uitvoerbaarheid en koste.

By die streekbeplanner sou so 'n skakeling met die finansieringsliggaam meebring dat daar veel meer aandag gegee moet word aan die identifisering van individuele ontwikkelingsprojekte met spesifikasies en volledige evaluering van hulle uitvoerbaarheid. Dit behels in elke geval 'n koste-voordeelstudie met 'n bepaling van die skakeleffek op die streekeconomie.

Geen streekbeplanningsverslag het tot op hierdie stadium werklik in diepte ingegaan op die effek wat sê, byvoorbeeld, die konstruksie van 'n pad sou hê op die ekonomie van die streek insa verre dit die prikkeling van nuwe bedrywe raak nie.

Is dit daarentoe moontlik om so 'n evaluasie te doen sonder 'n voorafgaande inter-industrie of input-output analise van die streek? Die terugwaartse en voorwaartse skakeling tussen bedrywe sal ook wissel met die stadium van ontwikkeling van die streek. Die tabel hieronder toon 'n vereenvoudigde verhoudingslys van enkele bedrywe in 'n gediversifiseerde ekonomie.

Daarentoe weer sou die streekbeplanner nie kon volstaan met 'n inter-industrie analise van 'n streek nie maar sou daarby ook 'n ekonomiese basisstudie moet uitvoer teneinde die leidende sektor en selfs die leidende bedrywe se bydrae tot die ekonomie te bepaal vir uitbouing in die ontwikkelingsprogram 'n Voorbeeld hiervan, oorteen aan 'n analise van die Ciskei verskyn hieronder in Tabel 2.

3. 'N ONTLUIKENDS NUWE ARBEIDSVELD VIR DIE BEPLANNER

Bykomend tot die bekende ontwikkelingsprobleme waarmee die streekbeplanner hom tradisioneel besig hou is daar enkele probleme wat in Suid-Afrika tot dusverre te min aandag gekry het. Die rede daarvoor is waarskynlik die feit dat daar nog geen magtigingswetgewing gewees het om die probleem te hanteer nie.

3.1 Kwynende dorpe

Die ontvolking van die platteland het oor die hele wêreld sy tol geëis aan klein dorpe wat kwyn. Die proses gaan gewoonlik gepaard met 'n reeks verskynsels wat in die jongste tyd sterk onder die soeklig kom.

In 'n verslag oor die hernuwingprogram te Meeden in die Nederlande (3) "... die problematiek van vele honderden andere gemeenten in Nederland..." word enkele insigge-

TABEL 1 SKAKELEFFEK VAN ENKELE BEDRYWE

BEDRYF	SKAKELING MET ANDER BEDRYWE	
	HALFVERWERKTE GRONDSTOWWE GEKOOP	HALFVERWERKTE PRODUKTE VERKOOP
Intermediere bedrywe		
Yster en staal	66%	78%
Papier en papierprodukte	57	78
Steenkoolprodukte	63	67
Tekstiel	67	57
Finale produk bedrywe		
Graanmeule	89	42
Leer en leerprodukte	66	37
Hout en houtprodukte	61	38
Voedselinmaak	61	15
Primere bedrywe		
Metaalmynbou	21%	93%
Steenkoolmynbou	23	87
Landbou en bosbou	31	72
Lae skakeling bedrywe		
Visserye	24	36
Vervoer	31	26
Dienste	19	34

BRON: Hirschman (1, p 106)

**TABEL 2 EKONOMIESE BASISSTUDIE: VERDELING VAN INKOMSTE,
CISKEI 1973/74**

PRODUKSIETAK OF BEDRYF	INKOMSTE	PERSENTASIE VAN TOTAAL
Landbou	R9 250 000	23,4
Mynbou	0	0
Fabriekwese	5 514 000	14,0
Verversings en akkommodasie	1 069 000	2,7
Vervoer en storig	1 892 000	4,8
Finansies, Assuransie ens	5 154 000	13,0
Openbare Administrasie	6 421 000	16,2
Opvoedingsdienste	8 135 000	20,6

BRON: Benbo (2, p 70)

wende gegewens verstrek.

In die dorp van 563 woonhuise en 1700 inwoners (die grootte ook van 'n tipiese Suid-Afrikaanse plattelandse dorp) staan baie huise leeg. Oor die laaste aantal dekades het die bevolking afgeneem veral deur die uitwaartse migrasie van die jong mense na werkgeleenthede in die groter stede. Meeste huise word dan ook baset deur ou egpare en weduwees waarvan die kinders weggetrek het. Die inkomste bestaan hoofsaaklik uit pensioene. As gevolg van hierdie verandering van die gemeenskap en gebrek aan aktiewe belangstelling tree daar gewoonlik ook fisiese verval in van die geboue.

Dit word as algemene gevolgtrekking aanvaar dat dorpe in hierdie klas "uitzichtloos" is en daarom dan die volgende algemene beleid van die regering:

- (a) Die dorp moet geleidelik en sistematies gekrimp word na 'n kompakte nuwe vorm. Dit kan vernag word deur geen lenings toe te staan vir nuwe huise wat nie voldoen aan die plan vir konsentrasie nie en ook geen fondse beskikbaar te stel vir die opknapping van vervalde huise weg van die kern af nie;
- (b) Deur die opkoop en sloping van huise sodra hulle leeg raak deur afsterwe van die bewoner. Hiervoor word fondse beskikbaar gestel deur die staat.

Die voordele van hierdie program is dat die koste aan voorsiening en instandhouding van dienste afneem na 'n meer redelike verhouding tot die aantal wonings en daar 'n hegte gemeenskapsgevoel gekweek word. Voorts is dit dan moontlik om nuwe geboue naby die kern te laat pas by die behoeftes van ou mense, m.a.w. te bou in die vorm van ouetehuise of klein maisonette. Die nuwe wonings of opgeknapte ou huise sal ook beter toegerus wees met badkamers en binnehuise sanitêre geriewe.

Omdat die lewe in klein dorpe baie goedkoper is as in die stede is dit denkbaar dat in Suid-Afrika kwynende dorpe op dieselfde wyse ingekrimp en ingerig kan word vir pensioenarisse wat wil uitwyk uit die stede.

3.2 Metropofitaanse beplanning en gidsplanne

In Engeland het aanvanklik die konsep van nuwe selfstandige dorpe van 30 000 tot 80 000 inwoners met 'n eie selfstandige ekonomiese basis ontstaan vir dekonsentrasie uit Londen. Hierdie voorbeeld het wye inslag gevind ook in ander dele van die wêreld maar daar was tog huiwering oor enkele aspekte.

Lampard (4, p340) en ander stel vandag die norm dat 'n stad nog nie sy optimale grootte bereik het voordat hy nie aan sy inwoners en sy omland die volle reeks van gespesialiseerde dienste kan lewer nie. Hiervoor word oor die algemeen aanvaar 'n optimale grootte van ongeveer 300 000 inwoners.

In die jongste prosesse van metropolinisasie neig sentrale groeipunte tot baie groter bevolkings as selfs dit. In teenstelling met die Engelse beleid het daar in Frankryk die konsep ontstaan van die nukliêre grootstad en rondom Parys is sewe nuwe stede aangelê vir ongeveer 300 000 inwoners elk om die oorloopbevolking van Parys op te neem met 'n groenbeltstelsel wat hulle van mekaar moet skei. In hierdie groengordel word die metropolitaanse dienste soos vliegvelde, snelweë, inrigtings en ontspanningsterreine geplaas en word hulle hardnekkig beskerm teen stedelike indringing. Figuur 2 toon skematies die Paryse kompleks.

Ook in Engeland het hierdie konsep van groter stede, verbind deur groei-asse, geleidelik begin pasvat soos getoon in Figuur 3 van die plan vir die Suid-Ooste.

'n Sintese van hierdie nuwe konsep vir Suid-Afrikaanse toestande gee maklik aanleiding tot nuwe globale vorms vir be-

staande en ook nuwe groeipunte soos die in die Vrystaatse Goudveld en ook die Saldanhakompleks wat nou reeds ingeruim moet word vir miljoene inwoners binne enkele geslagte.

Wat die konsep hier van nog groter geldigheid maak is die feit dat ons ook te doen het met verskillende rasse wat op spontane wyse binne so 'n tros van residensiele komponente van 300 000 en meer inwoners elk geplaas kan word en van mekaar geskei kan word deur groen gordels. Die gemeenskaplike funksies soos die sakesentrum en burgersentrum sowel as die nywerheidslandgoed moet dan strategies gelee wees binne die kompleks.

Figuur 4 toon skematies hoe die Saldanhakompleks nou reeds ingeruim behoort te word op daardie skaal om die probleme te voorkom wat reeds ontstaan het in komplekse soos die Witwatersrand, Groter Kaapstad en elders.

Ten ons huidige groeitempo sal die Suid-Afrikaanse bevolking verdubbel binne minder as twintig jaar. Dit impliseer nuwe stedelike verblyfplek ekwivalent aan meer as ses maal die huidige bevolking van die Witwatersrand. Dit is voorwaar 'n uitdaging aan die stads- en streekbeplanners om die gidsplanne op bekwame wyse op te stel vir die nuwe fokaliseringspunte.

VERWYSINGS

1. Hirschmann, Albert O: The strategy of economic development. Yale University Press. Fourteenth printing 1970.
2. Benbo: Swart ontwikkeling in Suid-Afrika, Pretoria, 1976
3. Priemus H en W Revet: Woonen waar nog ruimte is. Staatsuitgewery. 's-Gravenage 1970.
4. Lampard, Eric E: The history of cities in economically advanced areas. Regional development and planning. Red Friedmann and Alonso. MIT Press, Cambridge 1964.

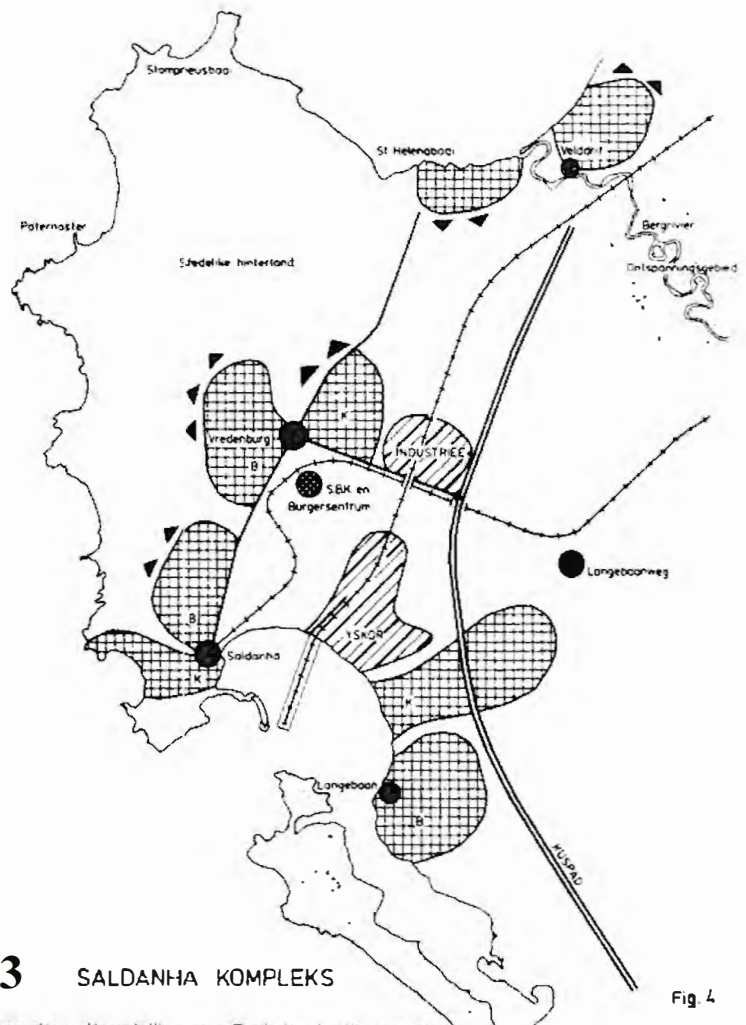

FIG 1

DIE GEINTEGREERDE ONTWIKKELINGSMODEL IN HISTORIESE PERSPEKTIEF

